

ВПЛИВ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ НА ДИНАМІКУ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано результати запровадження Податкового кодексу України у 2011 р. Зазначено, що реформування вітчизняної податкової системи позитивно вплинуло на динаміку податкових надходжень, базис оподаткування та економічний розвиток Запорізької області. Запропоновано шляхи подальшого вдосконалення Державної податкової служби України в цьому регіоні в контексті реформування податкової системи.

Ключові слова: податкова система України, доходи державного бюджету, доходи місцевих бюджетів, економіка регіону, Податковий кодекс України, реформування.

XXI ст. характеризується зміною податкової політики в багатьох розвинутих країнах, основні трансформації якої скеровуються на формування партнерських відносин між платниками податків та податковою службою, децентралізацією управління податковими надходженнями, підвищенням ролі регіональних органів податкової системи щодо стимулювання партнерства в податковій сфері.

Дуалізм інтересів, за якого, з одного боку, держава прагне максимізувати податкові надходження, а з другого – платники податків хотіли б сплачувати мінімальні кількості і обсяги податків, зумовлює необхідність пошуку оптимальних податкових механізмів для кожної окремої країни, особливо в процесі загострення світових кризових явищ. Так, О. Власюк наголошує, що сьогодні урядами розвинутих країн розглядаються радикальні заходи з реформування національних фінансових систем, спрямовані на зменшення негативного впливу міжнародного середовища, збереження соціально-економічної динаміки, а також забезпечення довгострокової фінансової стабілізації [1]. А. Синявська вказує, що нестабільність дохідної бази бюджетів усіх рівнів, відсутність ефективного механізму між-регіонального перерозподілу державних доходів, значні відмінності в рівні економічного розвитку регіонів і умовах життя в них призводять до соціальних конфліктів і політичної нестабільності [2]. А. Соколовська та деякі інші дослідники зазначають, що хитка економічна рівновага посткризового відновлення, загроза втягнення світової економіки в другу хвилю кризи диктують нові вимоги до податкової політики [3; 4].

Активне реформування податкової системи України впродовж останніх років, запровадження нового Податкового кодексу України (*далі* – Кодекс) із січня 2011 р. стали певними викликами для економіки країни на сучасному етапі. Задекларовані системні заходи оптимізації податкового механізму, з одного боку, та неоднозначні результати його запровадження – з другого, зумовлюють потребу в ґрунтовному аналізі впливу реформування податкової системи на динаміку податкових надходжень, особливо в регіональному розрізі. У зв'язку з цим метою статті є оцінка впливу реформування податкової системи України на динаміку податкових надходжень до бюджету.

Завданнями статті є:

- проаналізувати тенденції надходження податків та інші економічні показники, динаміка яких залежить від податкової політики;
- визначити вплив реформування податкової системи України на динаміку податкових надходжень Запорізької області;
- запропонувати напрями подальшого вдосконалення податкової політики на регіональному рівні.

Реформаторські ініціативи в податковій сфері неоднозначно вплинули на розвиток економіки й бюджетного процесу, а отже, існує потреба в глибокому аналізі впливу реформування податкової системи України на динаміку податкових надходжень і базис оподаткування. Спробуємо оцінити вплив запроваджених податкових реформ на регіональному рівні на прикладі Запорізької області.

Реформування податкової системи регіону відбувалося в контексті трансформацій податкової системи України, ключовим орієнтиром яких стало її перетворення з фіскального органу на сервісний, спрощення системи оподаткування та стимулювання податкових

надходжень, активізація інформаційної діяльності тощо. Сьогодні податковою службою активно ведеться робота з оперативного вирішення проблемних питань бізнесу та застосування норм законодавства на всіх рівнях. Основним завданням цих реформ є створення стимулюючої платформи для вітчизняної економіки, для кожного її суб'єкта. Уже на перших етапах реформування податкової системи успішно впроваджені сервісні функції для максимального полегшення ведення бізнесу та підвищення інвестиційної привабливості країни, зокрема Запорізької області, шляхом відкриття 27 сервісних центрів у кожному районі міста й області, створення Центру сертифікації видачі безкоштовних ключів електронного цифрового підпису, сервісів “Пульс податкової”, “Черговий по країні” тощо.

Позитивні зміни податкової системи протягом останніх двох років відбуваються значною мірою завдяки впровадженню Кодексу, який є першим за всю історію незалежної України систематизованим законом, де об'єднані всі законодавчі акти, що формують податкову систему. Так, зменшено кількість загальнодержавних податків і зборів – з 29 до 18, місцевих – з 14 до 5, знижені базові ставки за основними податковими платежами, а також передбачено пільги до деяких видів податків і зборів для стратегічних і бюджетотворюючих галузей виробництва [12]. Окрім цього, дієвими стимулами партнерських взаємовідносин представників податкової служби та платників податків є система електронної звітності, запровадження Єдиного реєстру податкових накладних, автоматичне відшкодування податку на додану вартість сумлінним платникам тощо.

Запорізька область належить до регіонів України, котрі становлять основу її економічного, інтелектуального й аграрного потенціалу. В області зосереджені практично всі основні промислові галузі, ключовими серед яких є металургія, машинобудування, електроенергетика та харчова промисловість. Реформування податкової системи позитивно вплинуло на зростання промисловості регіону: індекс промислового виробництва за 2011 р. у порівняльних цінах до 2010 р. сягнув 106,4 %. Позитивна динаміка спостерігається на підприємствах добувної промисловості – 13,3 %; металургійної галузі – майже 11; машинобудування – понад 14; виробництва харчових продуктів – 0,3 %. Основна частина реалізованої продукції промислових підприємств припадає на металургійне виробництво (36 %); машинобудування (21); виробництва й розподілення електроенергії, газу та води (22,9), а також виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (7,4 %).

Зростання економічних показників розвитку Запорізької області супроводжується адекватним збільшенням надходжень до бюджету (рис. 1).

Як бачимо, у 2011 р. до зведеного бюджету України від платників податків Запорізької області надійшло 8,7 млрд грн, що на 1,6 млрд грн, або на 23,3 %, більше, ніж у 2010 р. До державного бюджету надійшло 5,3 млрд грн, тобто на 1,1 млрд грн більше від фактичних надходжень 2010 р. До місцевих бюджетів сплачено 3,4 млрд грн, що майже на 0,5 млрд грн, або на 15,8 %, більше, ніж у 2010 р.

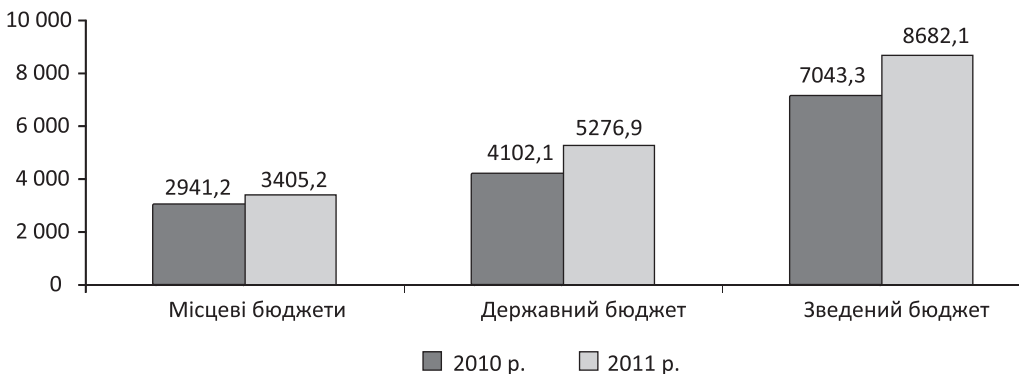

Рис. 1. Динаміка платежів до бюджетів усіх рівнів платниками податків Запорізької області, млн грн

Складено за інформацією офіційного сайта Державної податкової служби України в Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zp.sts.gov.ua>.

У 2011 р. порівняно із 2010 р. у регіоні забезпечено позитивну динаміку за основними бюджетоформуючими податками й зборами (рис. 2).

У 2011 р. відбулось істотне збільшення податку на прибуток – на 564,3 млн грн, або понад 42 %; податку на додану вартість – на 479,7 млн грн, або майже на 32 %; акцизного податку з вироблених в Україні товарів – на 48,1 млн грн, або на 4,8 %. Найбільшу частку в загальній сумі цих надходжень забезпечили промислові підприємства (близько 76 %), у тому числі:

- підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 1,6 млрд грн, або 31 % загальної суми надходжень. Порівняно з аналогічним періодом 2010 р. надходження від підприємств цієї галузі збільшилися майже на 247 млн грн, або на 17,4 %;
- підприємства з виробництва й розподілення електроенергії, газу та води – 1,1 млрд грн, або майже 21 % загальних надходжень за 2011 р. Відповідно, зростання відбулося на 307,7 млн грн, або майже на 39 %;
- підприємства машинобудування – близько 767 млн грн, або 14,5 % загальних надходжень. Зростання податкових надходжень до аналогічного періоду 2010 р. становило 94 млн грн, або 14 %;
- підприємства металургії та виробництва готових металевих виробів – понад 202 млн грн, або 3,8 % загального обсягу надходжень.

За перше півріччя 2012 р. індекс промислового виробництва в порівняльних цінах до відповідного періоду 2011 р. становив 98,7 % (по Україні – 100,4 %). Зростання обсягів виробництва в області зафіксоване в харчовій промисловості, приріст його обсягів дорівнював 5,4 %; з виробництва коксу й продуктів нафтопереробки – 3,3; у добувній галузі – 2,6; торгівлі – 18 %. Основна частина реалізованої промислової продукції припадає на підприємства металургійної галузі (32,5 %), електроенергетики (27,4), машинобудування (19,8), харчової промисловості (7,6 %).

Валова продукція сільського господарства за шість місяців 2012 р. випущена в обсязі 1,5 млрд грн, темп зростання до відповідного періоду 2011 р. становив майже 132 %. Серед регіонів України за темпами зростання валової продукції сільського господарства область посіла перше місце, за обсягами виробництва – 13-те. Збір до державного бюджету за січень – червень 2012 р. від підприємств промислового комплексу сягнув майже 1,7 млрд грн. У загальній сумі надходжень частка промислових підприємств становить 74,2 %.

Після промисловості найбільшими в загальній сумі надходжень до державного бюджету є частки таких галузей економіки: харчової промисловості – 26,6 % (608,3 млн грн); електроенергетики – 15,5 (355,8 млн грн); машинобудування – 14,5 (331,7 млн грн); оптової торгівлі – близько 9 (204,5 млн грн); металургії – понад 6 % (143,1 млн грн).

Як свідчить статистика, енергетика, металургія, машинобудування є основними галузями, котрі становлять базисний потенціал розвитку економіки регіону. В умовах зростання

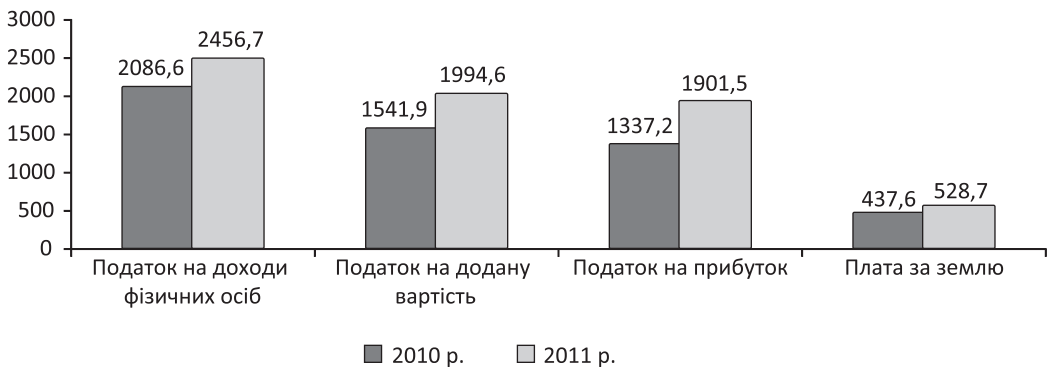

Рис. 2. Динаміка надходжень у розрізі бюджетоформуючих податків у Запорізькій області, млн грн

останньої спостерігається відповідне збільшення доходів державного й місцевих бюджетів, забезпечено позитивну динаміку та приріст надходжень.

Отже, можемо стверджувати, що системне реформування податкової системи, запровадження нових підходів до роботи з платниками податків позитивно відобразилися на економіці регіону та розвитку промислового комплексу, а також сприяли збільшенню обсягу податкових платежів 2012 р., сплачених платниками податків Запорізької області (рис. 3).

За I півріччя 2012 р. до зведеного бюджету платниками податків Запорізької області сплачено 4,1 млрд грн, у тому числі до державного бюджету – 2,3 млрд грн, до місцевих бюджетів – 1,8 млрд грн. Ці надходження перевищують надходження за відповідний період 2011 р. на 108,1 млн грн, або на 2,7 %, до місцевих бюджетів – на 227,1 млн грн, або на 14,4 %. Структурний аналіз податкових надходжень за I півріччя 2011 і 2012 рр. засвідчив, що завдяки запровадженню податковим інноваціям за окремими статтями й надалі спостерігалася стійка тенденція до зростання, а за іншими статтями оподаткування надходження скоротилися (рис. 4).

У розрізі податків і зборів у I півріччі 2012 р. надійшло від податку на доходи фізичних осіб – 1,3 млрд грн (+146,0 млн грн, або +12,9 %, до рівня минулого року); податку на додану вартість – понад 890 млн грн (+32,5 млн грн, або +3,8 %); податку на прибуток – 827,9 млн грн (–159 млн грн, або –16,1 %); плати за землю – 283,1 млн грн (+29,4 млн грн, або +11,6 %).

Упродовж 2011 р. до державного бюджету забезпечено надходження податку на прибуток у сумі 1,9 млрд грн. Порівняно з підсумками 2010 р. надходження збільшилися на

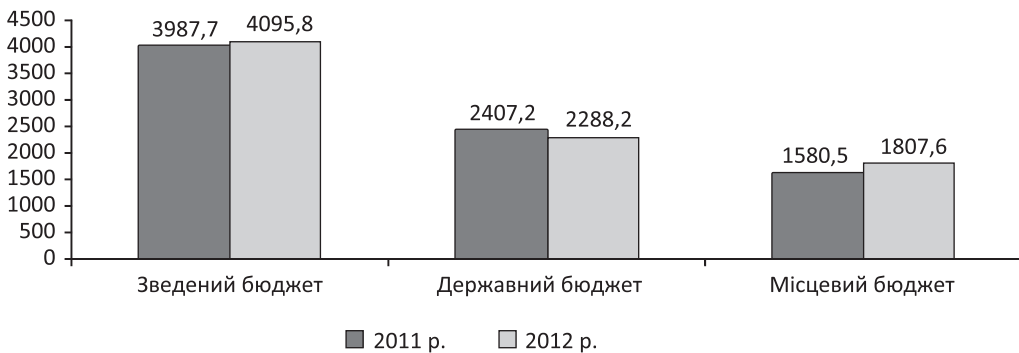

Рис. 3. Динаміка сплати платежів до державного, місцевого й зведеного бюджетів України платниками податків Запорізької області в I півріччі 2011 і 2012 рр., млн грн

Складено за інформацією офіційного сайту Державної податкової служби України в Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zp.sts.gov.ua>.

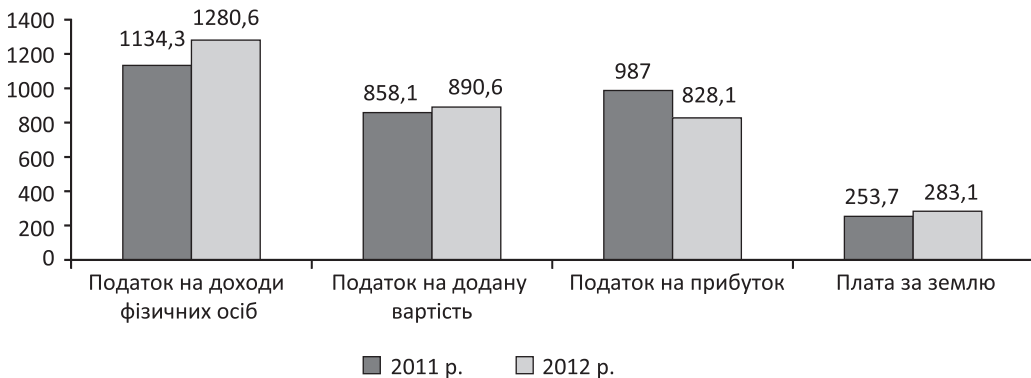

Рис. 4. Динаміка надходжень у розрізі бюджетоформуючих податків у Запорізькій області за I півріччя 2011–2012 рр., млн грн

Складено за інформацією офіційного сайту Державної податкової служби України в Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zp.sts.gov.ua>.

564 млн грн, або на 42 %. При цьому п'ять підприємств регіону сплатили податок на прибуток у розмірі понад 100 млн грн на загальну суму 1,038 млн грн, що становить 54,6 % обсягу надходжень цього податку по області (рис. 5).

Якісний аналіз бюджетних платежів за статтею податку на прибуток засвідчив, що більша частина підприємств (99 %) сплачує податок у сумах, що не перевищують 1 млн грн. Частка надходжень від таких платників у загальному їх обсязі становить 16,4 %. Також у ході аналізу виявлено, що найбільшу суму податків у I півріччі 2012 р. сплатили підприємства машинобудівної галузі (рис. 6).

У процесі реформування податкової політики щодо сплати податку на прибуток для низки галузей встановлено податкові пільги. Так, терміном на 10 років, починаючи з 1 січня 2011 р., звільняється від оподаткування прибутку підприємства літакобудівної промисловості, машинобудування для агропромислового комплексу, готельних послуг, легкої промисловості. До 1 січня 2015 р. звільнено від оподаткування прибутку видавництва, ви-

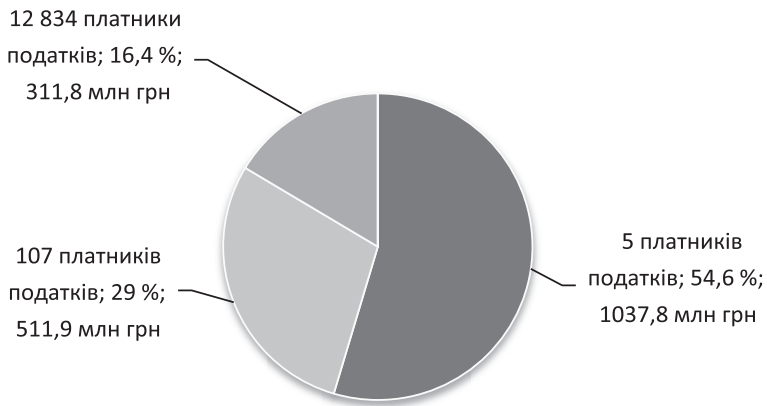

Рис. 5. Структура сплати податку на прибуток до Державного бюджету України платниками податків Запорізької області у 2011 р.

Складено за інформацією офіційного сайту Державної податкової служби України в Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zp.sts.gov.ua>.

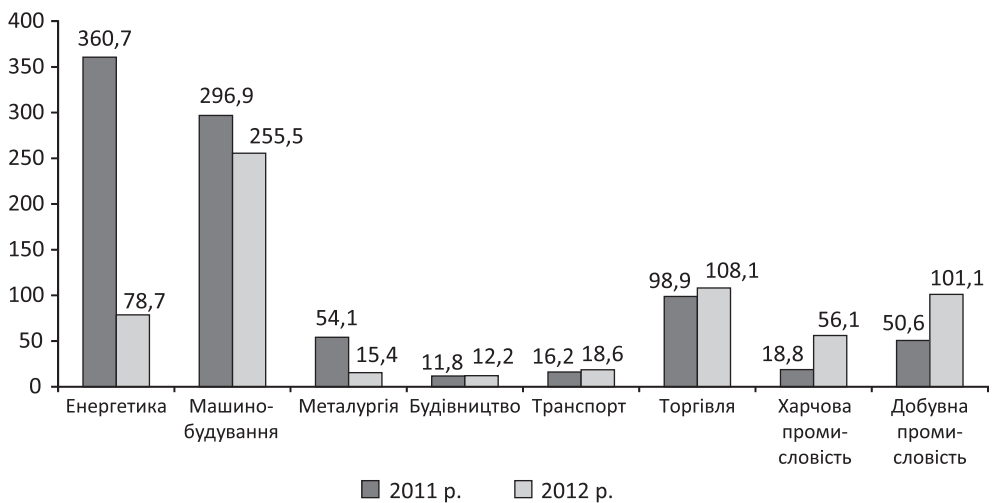

Рис. 6. Динаміка надходжень у розрізі бюджетоформуючих податків у Запорізькій області за I півріччя 2011–2012 рр., млн грн

Складено за інформацією офіційного сайту Державної податкової служби України в Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zp.sts.gov.ua>.

давничі організації, підприємства поліграфії, отриманий ними прибуток від діяльності з виробництва на території України книжкової продукції (при цьому скорочення надходжень від податку на прибуток є не надто значним). Незважаючи на зниження у 2011 р. ставки податку на прибуток з 25 до 23 %, у 2012 р. – до 21 % та передбачене поетапне її зменшення до 16 % із 2014 р., а також низку пільг із цього податку, динаміка податкових надходжень за цією статтею не стала визначальною (зниження 16,1 %), а загальна сума сплачених податків засвідчила, що запроваджені зміни загалом стимулювали підприємницьку активність.

За підсумками I півріччя 2012 р. суми надходжень від податку на прибуток до державного бюджету, сплачені підприємствами Запорізької області, становили майже 828 млн грн, що на 159 млн грн, або на 16,1 %, менше за рівень аналогічного періоду 2011 р. Зниження цього показника пов'язане з відсутністю надходжень у січні – червні поточного року від підприємств електроенергетики, прибуток яких у зазначеному періоді, відповідно до норм Кодексу, був звільнений від оподаткування.

Аналіз динаміки надходжень у I півріччі 2011 і 2012 рр. у розрізі основних галузей дає підстави констатувати, що, крім зниження рівня надходжень у сфері енергетики на 78,2 %, спостерігається зменшення надходжень по підприємствах машинобудівної галузі на 41,4 млн грн, або майже на 14 %. Також скоротився обсяг сплати податків металургійними підприємствами області – на 38,7 млн грн, або на 71,5 %. Водночас у таких галузях, як будівництво, торгівля, транспорт, харчова й добувна промисловості, відбувся приріст надходжень податку на прибуток.

Таким чином, зниження ставки податку на прибуток, введення пільг при оподаткуванні стимулювали бізнес-активність та економічне зростання, що сприяло збільшенню базису оподаткування та порівняно незначному скороченню надходжень за цією статтею доходів бюджету (16,1 %). Такі податкові нововведення також позитивно відобразилися на розвитку підприємств, модернізації виробництва, оплаті праці, а отже й розвитку економіки регіону, що забезпечило сумарне збільшення валового регіонального продукту й податкових надходжень.

Для економіки Запорізької області важливі й позитивні зміни, котрі відбулися за останні роки в адмініструванні та відшкодуванні ПДВ. Так, у 2011 р. відшкодовано понад 3 млрд грн ПДВ 73 платникам, що на 1,1 млрд грн більше, ніж у 2010 р. Протягом 2011 р. в автоматичному режимі цього податку відшкодовано на загальну суму 1,8 млрд грн.

За I півріччя 2012 р. платникам області відшкодовано 1,3 млрд грн. Завдяки проведеній роботі з платниками податків щодо перегляду податкової політики підприємств у частині відмови від схемного кредиту та використання податкових накладних старих періодів, зменшення розбіжностей у частині завищення податкового кредиту, підвищення рівня середньої заробітної плати досягнуто позитивної тенденції збільшення кількості платників, які здобули право на автоматичне відшкодування.

Протягом січня – червня поточного року в автоматичному режимі проводилося відшкодування 15 платникам у сумі 1,1 млрд грн, що становить 75,5 % усієї відшкодованої суми. За I півріччя 2011 р. ПДВ в автоматичному режимі було відшкодовано на суму 665 млн грн, або 41,8 % загальної суми компенсованого ПДВ, тобто за аналізований період частка автоматичного відшкодування цього податку збільшилася практично вдвічі.

Слід підкреслити також очевидні переваги переходу платників на автоматичний режим відшкодування ПДВ. Зокрема, для кожного платника податків створюється рівноправне партнерство держави й бізнесу, що майже нівелює вплив людського фактора. Про тісну співпрацю та активізацію партнерських відносин свідчить той факт, що у 2012 р. істотно знизився рівень попереджень за результатами проведених перевірок декларацій із заявленим бюджетним відшкодуванням: за I півріччя 2012 р. він становив лише 8,7 %, тоді як в аналогічному періоді 2011 р. – понад 26 %. Цей факт свідчить передусім про позитивний вплив автоматичного відшкодування та про відмову підприємств, які заявляють бюджетне відшкодування ПДВ від спроб неправомірного його отримання. Крім цього, своєчасне повернення ПДВ в автоматичному режимі дає змогу значно скоротити залишки невідшкодованих сум ПДВ по області. Так, порівняно з I півріччям 2011 р. загальний залишок невідшкодованих сум зменшено більш ніж удвічі, або на 445,1 млн грн. На сьогодні підтверджених залишків невідшкодованих сум ПДВ, задекларованих в період дії Кодексу (неврегу-

льованих вимог на відшкодування ПДВ із терміном понад 74 дні), не зафіксовано. Завдяки додатковим змінам до Кодексу скорочено термін видачі свідоцтва платника ПДВ із 10 до 5 календарних днів.

Наразі Державною податковою службою України випробовується процедура надання реєстраційних заяв від платників ПДВ та отримання свідоцтва платника ПДВ в електронній формі. Ця інновація дасть змогу не просто прискорити процедуру видачі свідоцтва, а й повністю усунути з процесу людський фактор і, відповідно, ризики будь-яких корупційних проявів.

Також серед реформаторських інновацій, котрі забезпечують значні переваги для платників податків – обмеження перевірок податкової служби, активізація інформаційної діяльності податкової інспекції в Запорізькій області, налагодження партнерських відносин між представниками податкової служби та підприємцями. Подальшого вдосконалення потребує механізм детінізації бізнесу, крім того, необхідні дієві заходи для збільшення базису оподаткування, успішної боротьби з корупцією та підвищення довіри платників податків до працівників податкової служби.

Аналіз процесу реформування податкової системи в Запорізькій області за останні роки показав, що запропоновані інновації не мали негативного впливу на динаміку податкових надходжень. Реформи повинні були значною мірою стимулювати активність великих підприємств. Для Запорізької області, де промислове виробництво є основою економічного потенціалу, більшість запропонованих податкових реформ дали позитивний ефект.

Підбиваючи підсумок, можемо констатувати, що у Запорізької області спостерігається стійка тенденція до збільшення податкових платежів як до державного, так і до місцевих бюджетів. У розрізі надходжень за окремими видами податків слід зазначити: запроваджені Кодексом пільги для низки підприємств енергетичної, видавничої та інших галузей зумовили скорочення податкових платежів з податку на прибуток, що позитивно вплинуло на розвиток підприємництва та сприяло збільшенню базису оподаткування Запорізької області загалом.

Подальші кроки запровадження податкових реформ та лібералізації державної податкової політики в Україні й, зокрема, в Запорізькій області мають бути такі:

- продовження реформування податкової політики, яка стимулюватиме створення робочих місць на малих підприємствах, а також забезпечуватиме збільшення кількості фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності шляхом диференціації податкових ставок, надання пріоритетів і пільг перспективним інноваційним галузям, депресивним регіонам тощо;
- проведення активної роботи щодо роз'яснення переваг запроваджених податкових інновацій з використанням інформаційних сервісів податкової служби;
- подальше перетворення податкової служби з фіскального на сервісний орган, завдяки чому підприємці через пріоритетність рекомендацій (а не штрафів) податкових працівників легалізуюватимуть свою діяльність та добровільно сплачуватимуть податки;
- активізація діяльності працівників податкової служби щодо підвищення податкової культури населення шляхом реалізації освітніх проектів, залучення до цієї роботи представників громадських організацій;
- здійснення комунікаційних заходів з платниками податків щодо збору пропозицій із удосконалення функціонування податкової системи з огляду на регіональну специфіку та проблеми з адмініструванням податків, що виникають на місцях.

Використані джерела

1. *Власюк О. С.* Модернізація фінансової стратегії України: виклики міжнародного середовища та внутрішні пріоритети розвитку / О. С. Власюк // *Фінанси України*. – 2012. – № 1. – С. 18–27.
2. *Синявська Л. В.* Фіскальна роль податків в Україні / Л. В. Синявська // *Економічні науки*. Сер. “Облік і фінанси”. – 2012. – Вип. 9 (33). – Ч. 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2012_9_3/38.pdf.
3. *Соколовська А. М.* Податкова політика в Україні в контексті тенденцій реформування оподаткування у країнах ЄС / А. М. Соколовська, Т. В. Кошук // *Фінанси України*. – 2012. – № 1. – С. 94–115.

4. *Половинчак Ю.* Податкова система – нові перепони на шляху мінімізації / Ю. Половинчак // Україна. БізнесРевю. – 2011. – № 5. – С. 2.
5. Україна перша у світі за кількістю податків, – Світовий банк // ZIK: Західна інформаційна корпорація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zik.ua/ua/news/2012/03/05/337555>.
6. Doing business in a more transparent world. Comparing regulation for domestic firms in 183 economies / World bank ; The International Finance Corporation. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>.
7. *Савицький О.* “Боргова яма” – лише симптом. Світ — на порозі реформи державних фінансів / О. Савицький // День [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/227885>.
8. *Княжанський В.* Податкова реформа-2. Експерти: запропонована концепція реформування фіскальної системи може ще більше загнати в “тінь” фонд оплати праці / В. Княжанський // День [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/232925>.
9. *Серебрянський Д.* Реформування системи оподаткування України: pro & contra / Д. Серебрянський // Дзеркало тижня. Україна. – 2012. – № 26. – 3 серп.
10. Офіційний сайт Державної податкової служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua>.
11. Звіт про виконання Плану основних питань економічної та контрольної роботи Державної податкової служби України на 2011 р. : затв. наказом ДПА України від 08.02.2011 № 74 (витяг) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua>.
12. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
13. Офіційний сайт Державної податкової служби України в Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zr.sts.gov.ua>.
14. Статистична інформація / Світовий банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.